

مسائل ایران

سال اول

شماره ۷

اردیبهشت ماه ۱۳۴۲

این سخنرانی از جناب آقای دکتر احمد هومن استاد دانشگاه است که در اردیبهشت ماه ۱۳۴۱ در یکی از جلسات «سمینار مسائل ایران» ایراد گردید و بسیار مورد توجه و تحسین حضار قرار گرفت. قسمتهای اول و دوم آن در شماره‌های قبل درج گردید و اینک قسمت آخر آن در این شماره مجله درج میگردد.

مسئله کشاورزی در ایران

از : دکتر احمد هومن
استاد دانشگاه وکیل دعاوی

و تعدیل مالکیت ارضی

توضیحاتی که بعنوان مقدمه بعرض رسید ضروری بود و اگر اندکی خستگی آور بوده است بایستی اغماض فرمائید از آنچه گذشت تصور میکنم هیچیک از ما در ضرورت انجام اصلاحات ارضی در کشور ایراد و اعتراضی نداشته باشیم اینکار لازم و ضروری و حتمی است بایستی خواه ناخواه انجام شود حال به بینیم نحوه انجام عمل چگونه بوده است.

قانون اصلاحات ارضی مصوب اردیبهشت ماه ۳۹ در ماده ۳۸ مقرراتی وضع کرده بود که جنبه عملی نداشت نمایندگان مالک در مجلس ذیعلاقه بودند و سعی کرده بودند تا هر جا که امکان دارد موضوع را کش داده کار را بدرزا بکشانند.

بطور خلاصه طبق آن قانون هر مالکی حق داشت چهار صد هکتار اراضی آبی و هشتصد هکتار اراضی دیمی را مالک باشد بعلاوه باغ میوه و قلمستان که عرصه و اعیانش متعلق باو باشد خانه شخصی، دکان، کاروانسرا، کارخانه، آسیا، درمانگاه و امثال آنرا اختصاصی در اختیار داشته باشد و بشرطی که بتواند اراضی دیم و باغر را بوسیله آب قنات و چاه و انهار آباد کند میتواندست

زائد برحد نصاب هر قدر که بخواهد و امکان پذیر باشد اراضی دیم و بائر داشته باشد بعلاوه هر قدر اراضی که از طریق زراعت مکانیزه در اختیار او بوده و یا درآینده مورد بهره برداری قرار میگرفت زائد برحد نصاب متعلق باو میشد .

طرز اجرای عمل هم طولانی بود وقتی که از طرف سازمان اصلاحات ارضی در هر منطقه عمل تقسیم شروع میشد مراتب بوسیله روزنامه رسمی کشور و روزنامه کثیرالانتشار بااطلاع مالکین می رسید مالکین مکلف بودند سه ماه پس از انتشار اعلان در جراید اظهار نامه هائی را تنظیم کرده در آن اظهار نامه ها وضعیت املاک خود را روشن کرده بکمسیون اصلاحات ارضی بفرستند کمسیون مکلف بود بوسیله ارزیابی قیمت عادلانه هر ملک را معین کرده بااطلاع مالک برساند مالکین حق داشتند در عرض دو ماه با ارزیابی اعتراض کرده کارشناس دیگری را برای تعیین قیمت عادلانه پیشنهاد کنند کمسیون اصلاحات در عرض شش ماه موضوع را بررسی کرده نظریه قطعی خود را بمالکین اطلاع میداد تازه این نظریه در دادگاه شهرستان قابل رسیدگی بود و طبقاً حکم دادگاه شهرستان قابل پژوهش و فرجام میشد تا آنکه قطعی شود (حداقل رسیدگی در مراحل بدوی و پژوهشی و فرجامی باوضع فعلی محاکم ما دو سال است) وقتی حکم قطعی میشد کمسیون اصلاحات ارضی بایستی آگهی میکرد تا مالک برای انتقال ملک بدفترخانه حاضر شود و سند را امضا نماید و بهای ملک خود را در عرض ده سال وصول نماید و اگر احیاناً مالک حاضر نمیشد سند انتقال را امضا نماید برای هر هکتار زمین آبی ۱۵۰۰ ریال برای هر هکتار زمین دیم خواه زراعت شود خواه نشود ۷۵۰ ریال و برای هر هکتار اراضی بائر ۵۰۰ ریال جریمه باو تعلق میگرفت که معلوم نیست چطور وصول میشد و با اینهمه تشریفات چه نتیجه مثبتی برای زارعین حاصل میشد و کلاً آنقدر شور و قشبه را درآورده بودند که حتی مالکین متوسط و خرده مالکین موضوع را جدی نگرفته فرمالیته فرض می کردند بعضی ها که محافظه کار بودند اظهار میکردند این مقررات برای نسل آینده عملی خواهد گردید بعموماً وصلت نخواهد داد.

دولت وقت معتقد شده بود که با چنین قانون قابل انعطاف و پرباهامی باری بمنزل نرسد و گرهی از کار گشوده نخواهد شد پس از انحلال مجلسین طبق تصویب نامه ای مقررات تازه ای وضع کرد که میتوان آنرا واکنش قانون قبلی بحساب آورد .

طبق این تصویب نامه حداکثر مالکیت کشاورزی هر شخص در تمام کشور یک ده شش دانگی است مازاد را بایستی مالک بسازمان اصلاحات ارضی واگذار کند قیمت ملک طبق ضرایبی که از طرف وزارت کشاورزی

تعیین خواهد شد و مبنای آن تاریخ ممیزی نوع زراعت و طرز تقسیم محصول و حقوق مالکانه است با قسط ده ساله بوسیله بانک کشاورزی بمالك پرداخت خواهد شد .

این اراضی بر حسب نسق زراعتی موجود مشاعاً بزارعین واگذار خواهد شد که در عرض پانزده سال قیمت آنرا ببانك کشاورزی بپردازند .

این تصویب نامه هم متأسفانه خالی از نقص نیست ایراداتی بر آن وارد است بنده چون نه مالك و نه اهل سیاست هستم صرفاً بعنوان استاد دانشگاه انتقاداتی که بنظر این جانب بر تصویب نامه وارد است فهرست وار تذکر میدهم چون هیچ کاری بدون بحث و فحص و انتقاد صحیح انجام نمیگیرد امیدوارم در اثر اینگونه تذکرات بیغرضانه بتدریج نواقص مرتفع گردد .

۱ - در وضع فعلی دنیا هیچ ضرورتی ایجاب نمیکرد که موضوع باین اهمیت با عجله و شتابزدگی بوسیله تصویب نامه صورت گیرد شاید بگویند راه منحصر بفرد این بوده است چون اگر بنا بود در مجلس موضوع مطرح شده تصویب شود هیچوقت کار جنبه عملی پیدا نمیکرد و با کارشکنی واخلال و دسته بندی مواجه میشد این استدلال بنظر ما کافی نیست فقط دولتهائی که بوسیله انقلاب بسر کار میآیند میتوانند با تصویب نامه مقرراتی که در زندگانی کلیه طبقات کشور تأثیر دارد وضع نمایند .

در کشور ما چنین کاری واقع نشده است حق و عدالت و صلاح این بود که پس از افتتاح مجلسین طبق مقررات قانون اساسی موضوع اصلاحات ارضی مورد تصویب قرار میگرفت تا کسی رایاری چون و چرا نباشد .

و برای اینکه جریان کار سریعاً انجام پذیرد سعی میشد عده ای شایسته که نماینده کشاورزان هستند بمجلس راه پیدا کنند و برنامه آن دسته یا فراکسیون اصلاحات ارضی باشد با وسائل تبلیغاتی که منحصرأ دست دولت است و وجود نمایندگان کشاورزان در مجلس با برنامه منجر و صریح بیم اشکال تراشی و کارشکنی از بین میرفت .

۲- برای ایجاد چنین تصمیمی قاعده بر اینست که قبلا اطلاعات لازم را از قبیل مقدار سطح مزروعی آیش اراضی دیمی و بایر نوع خاک مقدار آب وضع طبیعی زمین عده کشاورزان برزگران کارگران و خانواد آنها و اشخاص دیگری که غیر مستقیم وابسته بزمین هستند و اسامی آنها قبلا بعرض رسید جمع آوری کنند .

نقشه زمین را نیز تهیه نمایند پس از آن در هر منطقه درصد تعیین حد نصاب منطقه و تقسیم برآیند در این تصویب نامه بدون اینکه هیچیک ازین کارهای ضروری مقدماتی انجام شود يك تصمیم کلی برای تمام نقاط کشور

اتخاذ شده وحد نصاب را يك ده ششدانگی قرار داده اند که واحد متغیر است و سیله تعبیر و تفسیر و اصولاً غیر عادلانه است يك ده ششدانگ ممکن است ده هزار و دیگری دوهزار هکتار زمین داشته باشد ازسوی دیگر چطور میتوان حدنصاب را برای تمام کشور یکسان فرض نمود يك هکتار زمین درمازندران و گیلان با يك هکتار زمین درخاش و سراوان خوزستان کردستان اصلاً قابل مقایسه نیست چطور میتوان این دونوع زمین را یکسان بحساب آورد بدون نقشه برداری هیچ حقی قطعی نیست و بهمین منظور اعلیحضرت همایونی برای تقسیم املاک موقوفه پهلوی قبلاً دستور نقشه برداری صادر فرموده اند اینکار بوسیله سازمان نقشه برداری کشور باآسانی عملی است و هزینه چندانی نخواهد داشت (هکتاری ۸۰ ریال)

۳- در تصویب نامه فقط برای زارعین و بعداً برای بزرگان استفاده از زمین قائل شده اند در صورتیکه عده زیادی از آنها یکیکه وابسته بزمین هستند کنار گذارده شده اند .

وجود این عده باعث اختلاف، کارشکنی، جدال و مرافعه خواهد بود . حق نیست که آنها عاقل و باطل بمانند در یکی ازدهات نهانند گیان که شش هزار نفر سکنه دارد فقط يك هزار و پانصد نفر از آنها زارعند چهار هزار و پانصد نفر دیگر وابسته بزمین تحت عناوین مختلف زندگی میکنند اگر بنا شود با این عده مثل قوم خویش فقیر رفتار شود یقیناً ناراضی خواهند شد علاوه برآنکه تشریک مساعی نخواهند کرد مشکلات متعددی هم ایجاد خواهند کرد .

۴- درین تصویب نامه برای مالک ششدانگی زن هیچگونه تصریحی بعمل نیامده است با وجودیکه طبق مقررات قانون مدنی زنان در اداره مایملک خود کاملاً آزادند معلوم نیست بچه مجوز آنان را ازداشتن چنین حق مسلم محروم کرده اند .

۵- مشکل عمده ما در ایران تنها مسئله زمین مزروعی نیست بیست درصد زمینهای ما دست نخورده و با اندک تلاشی قابل زراعت و استفاده است آنچه مهم و ضروری است مسئله آب و فراهم نمودن سرمایه است تا این دو نکته مهم راه حلی پیدا نکنند هیچگونه اقدامی به تنهایی مؤثر نیست .

در تصویب نامه هیچ ماده امیدوارکننده درین خصوص نوشته نشده معلوم نیست دولت بوسیله چه سرمایه و از چه راه می خواهد غرامت مالکین را بپردازد و درعین حال شرکتهای تعاونی تولید و مصرف اعتبارار را بوسیله چه سرمایه و از کدام ممر می خواهد ایجاد کند .

۶- تقسیم اراضی در تمام کشور در يك هنگام بهیچوجه عملی نیست مناطق کشور ما بقدری متنوع و شرایط اقلیمی و جغرافیائی و قومی آن بحدی مختلف است که میتوان آنرا قاره ای بحساب آورد در چنین کشوری بایستی

پس از جمع آوری مدارک لازم در هر منطقه بطرز خاصی اقدام شود بایستی کشور را بچندین منطقه کشاورزی قسمت نموده برای هر منطقه حد نصاب خاصی معین نمود در کشور هندوستان که اشکالات و گرفتاریهای دولت در انجام اصلاحات ارضی بمراتب بیشتر از ماست حد نصاب هراستان متفاوت است .

۷ - صرف دادن زمین بکشاورز بی سواد و بی اطلاع دردی را دوا نمیکند باید قدم بقدم او را هدایت و رهبری نمود وسایلی که سابقاً مالکین بطور ناقص در دسترس او می گذاشتند بایستی بطور کامل بوسیله شرکت های مجهز تعاونی در اختیار او گذاشته شود صرف تشکیل شرکت تعاونی کافی نیست بایستی قبلاً راهنمایان آزهوده و کارشناسان فنی تربیت کرد و آنانرا بعنوان راهنما و رفیق وهادی دردهات سکنی داد وظیفه آنها رادقیقاً تعیین نمود تا در کلیه مسائل روستائیان را هدایت کرده احتیاجات روزانه آنانرا مرتفع سازند برای این منظور حداقل چهارهزار کارشناس و راهنما که کلاس اختصاصی دانشکده کشاورزی کرج را تمام کرده باشند لازم داریم کارشناس تعاونی علاوه بر معلومات بایستی از صفات لازم دلسوزی وعلاقمندی به خدمات اجتماعی بیغرضی صبر و حوصله نوع دوستی بهره مند باشد تهیه چنین «کادر» کارآسانی نیست ولی با داشتن اینهمه جوان دیپلمه بیکار قضیه قابل حل است بشرطیکه دستگاهی که ایجاد ایمان نماید واز هر ز دادن انرژی ها جلوگیری کند وجود داشته باشد .

۸ - مالک زارع معاند یکدیگر نبایستی بحساب آمده خواه ناخواه باید با هم تشریک مساعی نمایند از اینرو باید فلسفه قوانین رفرم ارضی و فوآئدو نتایج غیر قابل انکار آنرا بوسائل مؤثری بآنها فهماند اینکار محتاج ارشاد دقیق بوسیله کارشناسان تبلیغ است چون مسئله تبلیغ درجه اول اهمیت رادر روابط اجتماعی داراست و تبلیغ برخلاف اصول علمی وفنی نتیجه معکوس دارد باید بموازات کلاس اختصاصی کارشناسان تعاونی کلاس دیگری برای مبلغین دائر نمود ونکات لازم علمی را بآنها آموخت تا آنچه میگویند مؤثر باشد ومردم را متقاعد کند .

در دنیای حاضر که هر فرد برای خود شخصیت قائل است فکر غلطی که هنوز بعضی ازما دارند که چون روستائیان بمسواد وجاهلند ارزشی ندارند گمراه کننده است وعواقب ناگواری دربر خواهد داشت .

۹ - ملاک ارزیابی را مالیاتی که مالکین پرداخته اند و ضرایبی که وزارت کشاورزی بمیل خود برای هر منطقه معین میکند قرار داده اند که اطمینان بخش نیست قسمتی از اراضی مزروعی از سال ۱۳۰۵ تا ۱۳۱۳ ممیزی شده و بعضی ها بعداً مورد ممیزی قرار گرفته بعضی ها اصلا ممیزی نشده و ده

درصد بهره مالکانه طبق قانون سال ۱۳۳۵ مالیات مزروعی آنهاست بعضی‌ها از مالکین بامأ موربن ممیزی کنار آمده آنچه بایستی بپردازند کمتر پرداخته‌اند بعضی‌ها درستکار بوده حق دولت را برابر واقع پرداخته‌اند در اغلب کشورها دستگاهی که عهده‌دار ارزیابی است تحت نظر یکی از قضات دادگستری است که بیطرفی و عدالتخواهی او مورد قبول عامه است در اینجا علاوه بر آنکه کلیه مأ مورین اصلاحات ارضی مستخدمین دولت هستند بیطرفی آنها مورد قبول همه نمیتواند باشد باضرایب متغیر هیچکس اعتماد نخواهد داشت که قیمت عادلانه ملک خود را دریافت دارد

۱۰- در ارزیابی رسمی علاوه بر قیمت عادلانه زمین بهای تأسیسات ثابت درخت‌ها ماشین آلات به نسبتی که مورد استفاده اراضی قرار میگیرد بهای زمین اضافه میشود همچنین سودی به نسبت دودرصد در سال بآن مبلغ اضافه میگردد (در ماده ۱۴ قانون اصلاح کشاورزی عراق سود صدی سه در نظر گرفته شده).

درین تصویب‌نامه این مسائل اساساً تصریح شده است حتی در خصوص قروضی که مالکین بپانکها داشته‌اند و بعد از تقسیم بازممکلف پرداخت هستند مهلتی قائل نگردیده است،

۱۱- مهمترین و ضروری‌ترین اقدامی که بایستی قبلاً عملی شود و اگر بطور ناقص انجام شده تکمیل گردد استقلال نسبی دادن باستانها و شهرستانها و دهستانهای کشور و تربیت مردم برای همکاری اجتماعی و تشریک مساعی در امور استان و شهرستان و دهستان است و قتی واحد کوچکی مثل شورای دهستان از اشخاص دلسوز و علاقمند تشکیل شد و میسر گردید که آزادانه انتخاب بعمل آمده‌اند که صالح‌تر و لایق‌تر و علاقمندتر است انتخاب گردد مردم اطمینان پیدا میکنند که مساعی آنها به‌درنرفته تلاش آنها مصروف آبادی سرزمینی که در آنجا بدنیا آمده‌اند خواهد گردید ازین لحاظ، بادقت کامل همه مسائل مربوط بخود را بررسی کرده در تشکیل شرکت‌های تعاونی و وظایفی که این شرکتها بعهده دارند نظارت نموده صادقانه همکاری خواهند کرد در غیر اینصورت بیگانه‌وار بمسائل بی‌اعتنا بوده ناظر منقد و حتی بدخواه بشمار خواهند رفت.

۱۲- بموازات اینکارها بایستی قانون آبیاری و قانون قنوت را اصلاح نمود و وقف عام را در قانون مدنی با مقتضیات فعلی دنیا تطبیق داد تا نتیجه مثبتی ازکارها گرفته شود.

۱۳- اعتبار پرداخت غرامت بمالکین بایستی در بودجه کشور تصریح شده باشد تا ایجاد اطمینان شود اسناد قرضه‌ای که در مقابل داده میشود

بایستی برای پرداخت وام ومالیات درمؤسسات دولتی قابل قبول باشد از همه مهمتر اینکه اعتبار اینکار را دولت بایستی بوسائل عملی یا وام از مؤسسات خارجی فراهم آورد تا مردم بگفته مسئولین امور اعتقاد داشته باشند.

اگر این کارها با متانت وحوصله طبق اصول فنی و علمی صورت گیرد این مشکل اجتماعی بدون ناسامانی و ناراحتی حل شده سطح مزروعی زیادتیر خواهد گردید و کشاورزان ما آینده بهتری خواهند داشت و اگر برخلاف بدون نقشه قبلی با عجله بطور تفنن و آزمایش صورت پذیرد باعث هرج و مرج قحطی و احیاناً انقلاب خواهد گردید .

از همه واجب تر آنکه نبایستی در کارها شتابزدگی بخرج بدهیم و گفته مارشال لیوته را بخاطر بیاوریم که میگفت :

(چون عجله داریم باید آهسته پیش رویم تند رفتن اغلب ما را مجبور میکند که کار را از سر شروع کنیم)

پایان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی